
Юрій
ЛИПА

Час людини

Поезії та проза

Харків
«ФОЛІО»
2019

ПРО ТВОРЧІСТЬ У БІОГРАФІЇ ТА БІОГРАФІЮ У ТВОРЧОСТІ

«Творчість моя мені видається сном, таке рухливе є моє життя, але це — добре... Я хотів би жити хоч рік, але найповніше (= по-своєму)».

*З листів Юрія Липи до Наталі
Ливицької-Холодної (1929)*

В історії України на кожному етапі розвитку української національної думки були постаті, які для себе і для свого народу шукали відповіді на питання: хто ми? звідки? навіщо? Своєю творчістю вони сприяли національному самопізнанню і самоусвідомленню.

Особливе значення в актуалізації цих вічних національних питань завжди мали часи випробувань. Національні змагання 1917 — початку 1920-х рр. докорінно змінили долі їх учасників і сучасників.

У тих, кому судилося вижити в роки революції і розбрату, минуле викликало найсильніші почуття, будило критичну думку і спонукало до активних дій. Серцем, розумом і волею сучасники української революції народжували з себе митців, мислителів, діячів і фахівців в одній особі.

Завдяки національному здвигу вони, як творці історії, відчували тісний зв'язок своєї долі з долею народу і держави, тому брали на себе відповідальність за їхнє майбутнє.

Яскравим представником покоління ровесників ХХ століття був Юрій Іванович Липа (1900—1944) — поет і письменник, літературознавець і геополітик, лікар і науковець.

Його повернення із радянського забуття почалося з проголошенням незалежності.

Відтоді з'явилося понад тисячу різноманітних публікацій, але його життєвий шлях довжиною в 44 роки ще повен таємниць, а творча і наукова спадщина кількістю понад 360 творів і праць — недочитана і недопізнана.

1

Юрій Іванович Липа (Георгій Андрійович Геращенко) народився в містечку Старі Сенжари на Полтавщині 22 квітня 1900 року (тепер с. Старі Санжари Новосанжарівського району Полтавської області).

Народжений у переддень свята весняного Юрія, поет через 20 років у вірші «Святий Юрій» (1921)* [с. 67]** величав свого покровителя «яснозбройним» захисником нації. «Яснозбройним» назвав Ю. Липу в спогадах його приятель і видавець Михайло Мухин.

До того, як у Державному архіві Одеської області була виявлена копія виписки з метричної книги старосенжарівської Успенської церкви, подана Георгієм Івановичем Липою при вступі до університету, місцем його народження вважалася Одеса. Після того, як у 2001 році історик медицини К. К. Васильєв оприлюднив свою сенсаційну знахідку, наполягати на «загальноприйнятому» — нерозумно. Отже, майбутнього поета, письменника, мислителя і лікаря дала нам полтавська земля, а в Одесі пройшли його дитинство і юність.

Не випадково в новелі «Малий» (1937) [с. 440] важкопоранений денікінцями Миколка в маренні почув від свого вірного коня-рятівника: «Я вродився у Старих Сенжарах коло Перещепиної, ти цього досі не знав?..»

Навіть через сто років ніхто з дослідників біографії Ю. Липи не знав ні його справжнього місця народження, ні того, що український політичний, громадський і культурний діяч, лікар і письменник Іван Липа (1865—1923) був його хрещеним батьком. Після смерті матері хлопчика — Єлизавети Іванівни Геращенко, подружжя Лип усиновило Юрія (так почали називати його в новій родині).

Іван Львович — колишній тарасівець і переконаний самостійник, активний учасник українського національного відродження і революції та його дружина Марія Григорівна Шепель-Липа (1879—1935) — вчителька, виховали сина свідомим українцем.

Вдячність батькам поет висловив у вірші «Ланцюг ніжності» (1938) [с. 111], написаному тоді, коли втратив їх обох: «*І серце тремтить: — Буду вдячний! та вже їх немає...*»

2

Марія Липа привезла Георгія-Юрія з Полтавщини до с. Дальник біля Одеси влітку 1909 р. Невдовзі батьки помітили, що він пише поеми і байки, й чим далі, то більше. Іван Львович критично поставився до писань сина-гімназиста. Але з часом все ж таки поїхав разом з ним до В. Самійленка та І. Франка. Майстри слова підтримали літературні вправи початківця, тому Ю. Липа вважав їх своїми «хре-

* У круглих дужках позначено рік публікації твору. (Тут і далі примітки упорядника.)

** У квадратних дужках позначено розташування у виданні.

щеними батьками» в літературі. На запитання Юрія: чому забороняв писати? — батько тоді пояснив, що випробовував його.

У травні 1917 р. Іван та Юрій Липи створили в Одесі видавництво «Народній стяг», що за два роки існування здійснило 20 видань, серед яких були казки Липи-старшого, декілька брошур Липи-молодшого та ін.

По закінченні повного курсу гімназії, у серпні 1918 р. Юрій вступив на юридичний факультет Новоросійського університету, де він був лідером студентського літературного гуртка і вважався найбільшим ерудитом в поезії.

Ю. Липа коротко працював у літературному відділі одеської російськомовної газети українського спрямування «Молодая Украина» (виходила в травні 1918 р.) та редагував щоденник «Вісник Одеси» (протягом листопада—грудня 1918 р.).

В одеській газеті «Вільне життя» було опубліковане перше оповідання молодого письменника «Минуле» (1918) [с. 28]. Випадково чи ні, але ця публікація з'явилася саме в день його 18-річчя — 5 травня (за н. ст.).

В архіві Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського літературознавцем О. Боронем було виявлено автографи віршів Ю. Липи «Він і вона» [с. 27], «Пісенька» [с. 27], «Порада» [с. 28] і фейлетон «Наша преса», надіслані до редакції київського сатиричного журналу «Будяк» під псевдонімом Липенко. З огляду на зворотню адресу (м. Одеса, вул. Юріївська, 17) лист відправлено не пізніше кінця 1918 р., тобто дивом збережені знахідки належать до ранніх творів молодого поета і журналіста.

Під час революційних подій Ю. Липа вступив до одеської «Січі», а згодом очолив студентську сотню. Ці молодіжні мілітарні формування брали участь у вуличних боях восени 1917-го та 1918 р. на боці УНР. Події 1917—1918 рр. в Одесі були описані Ю. Липою в репортажі «З-над моря» (1919), висвітлені у статтях «Одеська Січ» (1935) і «Галичани над морем» (1936), а також відтворені в новелах «Петька Клин, нальотчик» (1928) [с. 400], «Моренко» (1937) [с. 303] і «Гринів» (1937) [с. 254]. В образі січовика Моренка, впевненого, що Одеса була і буде українською, вгадується сам автор.

В останній день грудня 1918 р. І. Липа, призначений міністром, поїхав до Києва. Слідом за батьком і Юрій покинув місто, яке за десять років стало для нього рідним.

У вірші-присвяті «Марії Липі» (1938) [с. 110] поет згадав той грудневий день: «...*Це ж Ваші жіночі очі / Кохали батька і сина, — / І Україна, / Широка, промінна, / З Ваших очей / Гляділа на них, / Коли з болем і жалем / У серцях своїх / Вони від'їжджали / В похмурий день...*»

ЗМІСТ

ПРО ТВОРЧИСТЬ У БІОГРАФІЇ ТА БІОГРАФІЮ У ТВОРЧОСТІ. <i>С. В. Кучеренко</i>	3
ВІД УПОРЯДНИКА	22
ІЗ РАННЬОГО	25
Він і вона	27
Пісенька	27
Порада	28
Минуле	28
Вдячний шпак	33
ПОЕЗІЯ	35
Світла поезія	37
<i>Світлість</i>	37
«Там, де розпуття і розтоки...»	37
«Біжить ріка осіння...»	37
«Гляну рано нині...»	38
«Біжать хмарки...»	38
«Був день, як плач, а потім — горд і гнівен...»	38
«Вітре тихий...»	39
«Садів аркади тріпотливі...»	39
«Легконогими кіньми пробігли веселощі в гаю...»	39
«На тихий день, на став, на міст...»	40
«...І остання заплакана хмарка сховалась у глиб, у печаль...»	40
«В'ється стежка між кущами...»	40
«Серпанки крапельин...»	41
Стрілець	41

«Моїй вибранниці коритися повинні...»	43
«Печаллю світ не заворожу...»	43
«Ви там у Вашій високості...»	43
«Чи ти так само чуєш солов'їв...»	44
«У тебе пісенька, як шпада...»	44
«Світанок свіж і синь...»	44
«Тремтячі пестощі жіночі...»	45
«Твій голос, наче голос пісні...»	45
«Привітнице, Твій зір невесел...»	45
Прогулька верхи	46
«Степи, гаї — золотокані...»	46
«Ясмин вечірній неспокоєн...»	47
«Смутен голос ночі...»	47
«Десь моя заплакана маленька...»	47
«Камінні двори мої...»	48
«Ти, серце, змучене коханням і журбою...»	48
«Дозволь легенду сотворить мені...»	49
«І знов пахучість теплих кіс...»	49
«В степу, де миються ховрашки...»	49
«Невисловимий сон я мав...»	50
«Безсмертності убір...»	51
«Як злотий дзвін монастиря...»	51
Поза збірками	51
«Не кличте слова, не завершивши...»	51
«Важке і соромливе слово...»	52
З пропам'ятного збірника (1947)	52
«Не знаю, чи для Вас ся мова...»	52
«Човни, як панни на забаві...»	53
A la insulin	54
З «Вірую» (1938), з «Світлості» (1920)	54
«Зорі великі дрижать в оксамитному, чорному небі...»	54
«На легкий хід...»	54
З «Вірую» (1938), з «Суворості» (1930)	55
До пані М. Р.	55
До панни Є. К.	55
До пані Я. С.	56
«Од одного царства незчисленного...»	56

Сувора поезія	58
З «Суворості» (1931)	58
Суворість	58
Парада вночі	60
Василиск	61
Князь полонений	62
Байрон	64
Балади великої війни	64
Епітафія (М. Білінському)	66
Св. Юрій	67
Війна	67
Голос забитого	69
Сімнадцятий	69
Вік активності	72
Гість із Заходу	72
Прокляття	73
Ненависть	73
Зайди	74
Чернь	75
Робітникам	75
«Я не проклинаю тебе, чужа стихіє...»	76
Відступ	76
«Всупереч Азії жаху і всупереч зимній Європі...»	77
Селяни	77
Київські легенди	78
Перші осадчі	80
Лоїв	80
Суд Сірка	81
Полтава	82
Одеса	82
Львів	83
Кам'янець	83
Ялта	83
Бог і непримиримість	84
Пануй	84
<i>Поза збірками</i>	85
Три кондори	85
Червоне	85

Їздець	85
Погоня за змієм	86
Вісь	86
«Спокійно згноби своєвілля...»	87
Цикл «Пасьянс»	87
Пасьянс (До п. Євгена)	87
Чорноморський цикл	90
Марш чорноморців	90
Пісня чорноморців	92
Пісні чорноморців (комерсові) «Слава чорноморців»	92
«Пісня лицарів при столі»	93
Гимн чорноморців	93
Комілітонові чорноморцеві	94
З «Вірую» (1938), з «Суворості» (1930)	94
Бик і пантера	94
Щоденний бій	95
Вояцький марш	96
Могила незнаного бійця	97
Народи	99
Кав'яр	100
Духовна поезія	102
З «Вірую» (1938)	102
«Будуччина — у Бога. В Тебе — тільки труд...»	102
«Благословен, розгорнений просторами, морями...»	102
«Ввійди до церкви. Різнокольорово...»	103
«Де ви, де ви, земель наших пуритани...»	103
«В покорі просять покоління...»	103
Виноградник	104
«Тюрми і голод, нещастя, убивства й помори...»	104
Хорал Бетховена	105
Простовіч	105
«Все буде відомо, — даремно ховаєш нужденність...»	105
«Боже, Владарю душ, не дозволь нам у пиху вбирати життя...»	106
«Люблю я всіх людей, — крізь них не раз Господь...»	106
«Перемагати непомітно — то найбільше...»	107
Призначення	107
На долі й на горі	107

Монах і смерть	108
І прийде час	108
Марії Липі (10.I.1935)	110
Жінка	111
«Любов — то завжди є нещастя. То — мала річ...»	111
Ланцюг ніжності	111
«Людська душа, як дерево гіллясте...»	112
Молитва за кохану жінку	112
Лист Елісси	113
Диявол	113
Біси і ловець	114
Питання	116
Мужність	117
«Мужчино, смирися, бо стервом є мужеське тіло...»	117
Гимн Дмитра Бортнянського	117
Вінок синівський	118
Батькові (1931)	118
Батькові (1938)	119
Шпіцрута (1931)	120
Шпіцрута (1938)	121
Вино тарантулів	121
«О, Епіко, о, сфінксе мармуровий...»	122
Мемуари	123
Три брати	123
<i>Поза збірками</i>	126
«Уже світ пута здійсмає...»	126
«Час людини, як вовк утікає...»	126
ДРАМАТИЧНІ ПОЕМИ	127
Цар-Дівиця	129
Корабель, що відпливає	134
Слово в пустині (<i>Батькові</i>)	141
Бенкет	147
Вербунок	156
Офіра	160
Поединок	170
Сон про ярмарок	182
Троянда з Єрихону (<i>Моїй Матері</i>)	188

ПЕРЕКЛАДИ	201
<i>Гофман фон Фаллерслебен</i>	
Уніформа	203
<i>Анастасій Грюн</i>	
На березі	204
<i>Поль Верлен</i>	
Малярія	204
Моя дочка	205
<i>Мірра Лохвіцкая</i>	
Лебідь у сні	206
<i>Ніколай Агнівцев</i>	
Князівна Ганна	206
<i>Райнер Марія Рільке</i>	
Будда	208
Поет	208
«У цім селі останній, темний дім...»	208
«Я живу колами в розстанню...»	209
З «Вігільй»	209
«Може бути йду горами тяжкими...»	209
Осінній день	210
<i>Отто Юліус Бірбаум</i>	
Згадуеш	210
Щастя	211
Літня ніч	211
Ми йдемо з танцями	211
Пісня нічна	212
Унесення	212
Пташка	213
<i>Гі де Мопассан</i>	
Дикі гуси	213
Прагнення	214
<i>Жозе Марія де Ередія</i>	
Антоній і Клеопатра	215
<i>Жорж Роденбах</i>	
В провінції	216

<i>Альфред де Мюссе</i>	
Венеція	216
<i>П'єр Люїс</i>	
Пісня («Він став у вінь гущавини...»)	218
Пісня («Перший дав мені намисто...»)	218
<i>Фрідріх Гельдерлін</i>	
З «Пісні німців»	219
<i>Карл Шпіттелер</i>	
Лиш королем	220
<i>Іван Голль</i>	
Пісеньки Маніяни, молоді малайської дівчини	220
<i>Джозеф Радьєрд Кіплінг</i>	
Будь готов	222
ПРОЗА	223
Поетична проза	225
Той	225
Пісня Темному	225
Пісня про потугу вірну і статечну	226
Черниця	230
Воєнна проза	234
Коваль Супрун	234
Гринів	254
Моренко	303
Література	314
Гаркавий	320
Рубан	342
Кіннотчик	386
Закон	397
Петька Клин, нальотчик	400
Ганнуса	413
Кам'янець Столичний	417
На варті	429
Чародій	433
Малий	440
Бляшанки	459

Номер двадцять восьмий	487
Петлюра	498
Гадючки	502
Табор	508
ВІДГУКИ СУЧАСНИКІВ	519
<i>Юрій Липа «Світлість» (1925)</i>	
Євген Маланюк	521
Михайло Мухин	523
<i>Юрій Липа «Суворість» (1931)</i>	
Михайло Мухин	524
Петро Коструба	527
М-кий	529
<i>Юрій Липа «Вірую» (1938)</i>	
Гавриїл Костельник	529
Поезії про сильні речі	531
<i>Юрій Липа «Нотатник» (1936—1937)</i>	
Борис Ольхівський	533
Варро	535
Микола Гнатишак	540
Святослав Гординський	543
Олександр-Микола Мох	548
Марія Струтинська	556
Микола Матвіїв-Мельник	557
ПРИМІТКИ. С. В. Кучеренко	561
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ТВОРІВ ВИДАННЯ (з роком першої публікації). С. В. Кучеренко	575